

ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНІ ТА ЕТИЧНІ СКЛАДОВІ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ

Визначено основні кваліфікаційні та етичні вимоги до внутрішніх аудиторів при здійсненні внутрішнього аудиту

Постановка проблеми. Зважаючи на те, що українській нації не є непритаманною ініціативність, то при переході на нові умови регулювання ми здебільшого керуємось тими правилами, які диктує нам схід або захід. Так, наприклад, запровадження аудиту в Україні є вимогою Світового банку, тобто той контроль, який існував на теренах України багато століть, відходить на задній план. Причиною цього є те, що підприємствами приватної форми власності неможливо управляти і досить тяжко їх контролювати. За часів Радянського Союзу ступінь ефективності діяльності підприємства визначався відсотком виконання плану, який був затверджений на державному рівні за окремою галуззю. Сьогодні ж в умовах ринкової конкуренції досить тяжко здійснити такий аналіз, оскільки має місце існування різних факторів, які впливають на ефективність функціонування в ринковому середовищі, серед яких:

– конкуренція: працюючи на ринку, декілька підприємств, продаючи аналогічні товари можуть отримувати різний прибуток, на що впливає рівень собівартості продукції, націнка на товар, а також деякі непрямі витрати (заробітна плата, амортизація приміщень тощо), які визначають рівень ціни на ринку. Отже, в такому випадку, досить тяжко визначити, який підприємець приносить більше користі для держави: той, що продає за вищою ціною менше продукції, чи той, що спрямовує свої зусилля на зниження собівартості продукції та продає більшу кількість продукції відповідно за нижчою ціною;

– підприємницький ризик: динамічність законодавства та нестабільність економічної ситуації в країні, досить важко прогнозувати, що очікує підприємство навіть у короткостроковій перспективі, не кажучи вже про довгострокову. До того ж підприємству необхідно співпрацювати з контрагентами, які: по-перше, також працюють в умовах ризику, а по-друге, у керівника господарюючого суб'єкта немає підстав вважати, що співпраця з його контрагентом триватиме вічно;

– форс-мажорні обставини: даний фактор існував та існуватиме завжди, оскільки завжди існує загроза крадіжкою, стихійних лихах тощо.

Оскільки ринкові відносини України характеризуються трансформаційними процесами, а стосунки з іншими державами побудовані таким чином, що необхідно приймати їхні умови співпраці, постає необхідність вивчення вимог щодо здійснення внутрішнього аудиту, а також вимог щодо кваліфікації внутрішніх аудиторів, який на сьогодні є важливим елементом господарювання.

Метою дослідження є визначення та обґрунтування основних вимог щодо кваліфікації працівників служби внутрішнього аудиту як підрозділу, який здійснює значний вплив на ефективність діяльності підприємства.

Таблиця 1. Етапи створення служби внутрішнього аудиту на підприємстві

№ п/п	Назва етапу	Характерні процедури
1	Визначення мети створення та завдань служби внутрішнього аудиту	– визначення пріоритетів суб'єкта господарювання; – обґрунтування необхідності створення служби внутрішнього аудиту; – визначення завдань служби внутрішнього аудиту
2	Визначення функціонального навантаження служби внутрішнього аудиту	визначення основних функцій, необхідних для виконання поставлених цілей
3	Формування особового складу служби внутрішнього аудиту	– економічне обґрунтування кількості працівників служби внутрішнього аудиту; – визначення кваліфікаційних та етичних вимог до потенційних працівників служби внутрішнього аудиту
4	Визначення організаційного статусу служби внутрішнього аудиту та основних моментів взаємовідносин служби внутрішнього аудиту та підрозділів підприємства	– обґрунтування місця внутрішнього аудиту в управлінні підприємством та в системі внутрішнього контролю; – визначення основних правил взаємодії з підрозділами суб'єкта господарювання та дочірніми підприємствами
5	Розробка внутрішніх нормативних документів для регулювання процесу внутрішнього аудиту	розробка внутрішніх документів з регулювання діяльності служби внутрішнього аудиту відповідно до визначених завдань

Джерело: виділено на основі [2, с. 16]

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні в Україні немає праць, які б описували вимоги щодо кваліфікації внутрішніх аудиторів, проте є ряд наукових праць, в яких висуюються вимоги до служби внутрішнього аудиту як до підрозділу в системі підприємства, тому дослідження щодо кваліфікаційних вимог до внутрішніх аудиторів необхідно здійснювати виходячи з існуючих вимог до служби внутрішнього аудиту. Отже, питання вимог до служби внутрішнього аудиту відображено в працях П.М. Майданевича, Є.І. Волошиной, Ю.Г. Крюкової, В.С. Рудницького, А.М. Соїна, Л.А. Сухарєвої.

Викладення основного матеріалу дослідження. Створюючи підприємство, його власники ставлять за мету якомога довше функціонувати та отримувати максимальний прибуток. Одним з факторів, який впливає на нормальне довгострокове функціонування підприємства, є правильне управління підприємством. Особливо актуальною є проблема управління великими підприємствами, підрозділи яких можуть знаходитись не те що в різних містах, а й в різних країнах.

На жаль, сьогодні проблема управління підприємством постає досить гостро, оскільки управлінський персонал не має достатньо знань та вмінь для керування господарюючими суб'єктами.

Ще однією проблемою на сучасних підприємствах є те, що власники не завжди отримують достовірну інформацію про діяльність їхнього підприємства, що спричинено змовою керівника з персоналом бухгалтерської служби та представленням у звіті для власників лише вигідну для них інформацію. Як показує практика підприємств Західних країн, власники не завжди можуть довіряти навіть найнятим аудиторам, які надаючи недостовірний висновок про діяльність підприємства, блокують можливість прийняття оперативних рішень щодо його подальшого функціонування та сприяють його банкрутству.

Саме тому важливим є залучення до контрольної діяльності підприємства внутрішніх аудиторів, що дасть змогу:

- контролювати та аналізувати діяльність підприємств, а саме законність та ефективність здійснюваних операцій;
- надавати власникам достовірну інформацію про діяльність підприємства;
- надавати пропозиції щодо подальшого функціонування підприємства.

У зв'язку з необхідністю організації служби внутрішнього аудиту та бажанням зробити її діяльність ефективною, створення служби внутрішнього аудиту слід здійснювати в декілька етапів, які зображені в табл. 1.

Врахування виділених в таблиці 1 етапів дасть змогу власникам підприємства:

- сформувати склад служби внутрішнього аудиту необхідної для них кваліфікації, враховуючи цілі підприємства;
- організувати роботу служби внутрішнього аудиту з максимальною користю для підприємства, враховуючи власні інтереси та діюче законодавство.

З усіх перелічених етапів одним з найважливіших та найскладніших є формування особового складу служби внутрішнього аудиту, а саме визначення кваліфікаційних та етичних вимог до працівників служби внутрішнього аудиту, оскільки:

- рівень кваліфікації свідчить про професійну придатність даного працівника та його потенційну користь для підприємства;

Таблиця 2. Кваліфікаційні вимоги до аудиторів та бухгалтерів

Кваліфікаційні вимоги	
до аудиторів	до бухгалтерів
Повна вища економічна або юридична освіта Стаж роботи на посадах ревізора, бухгалтера, юриста, фінансиста, економіста, асистента (помічника) аудитора	Відповідно до законодавства немає чітко визначених кваліфікаційних вимог, проте відповідно до проаналізованих оголошень керівники підприємств у ролі бухгалтерів хочуть бачити осіб середнього віку зі стажем не менше двох років (а для головного бухгалтера – не менше 3 років) та знанням відповідних комп'ютерних програм

Отже, як бачимо з таблиці 2, висунуті кваліфікаційні вимоги не дають гарантії, що працівник, з яким має справу підприємство дійсно відповідає високій кваліфікації. До того ж, вони є досить конкретними і узагальненими.

Окрім того, що прийнятим на посаду аудитора, претенденту необхідно скласти іспит на отримання сертифікату аудитора. В українській практиці працівники служб внутрішнього аудиту не складають жодних іспитів, хоча в світі для того, щоб стати професійним внутрішнім аудитором внутрішньому аудиторю-практику необхідно скласти іспит для отримання кваліфікації Дипломованого внутрішнього аудитора (CIA – Certified Internal Auditor), для отримання якого до кандидата висуваються наступні вимоги [9]:

- наявність диплому про повну вищу освіту будь-якої спеціальності;
- дворічний стаж роботи в галузі зовнішнього або внутрішнього аудиту;
- прийняти зобов'язання дотримуватись "Кодексу етики внутрішнього аудитора";
- надати письмову рекомендацію від свого керівника або дипломованого внутрішнього аудитора;
- успішна здача іспиту на отримання кваліфікації.

Дана кваліфікація є міжнародним визнанням посвідченням високого професіоналізму її власника в галузі внутрішнього аудиту.

Ми вважаємо, що до такого переліку необхідно додати наступні:

- економічне мислення, що є дуже важливим в сучасних умовах господарювання, які на сьогодні є досить динамічними та мінливими. У зв'язку з цим з'являється необхідність до професійного удосконалення, оскільки фахівець, який хоче отримувати високу заробітну плату, повинен весь час працювати над власним удосконаленням;
- знання інформаційних технологій: сьогодні відходять у минуле ті часи, коли облік вівся в ручну, тому знання комп'ютерної програми, якою користується бухгалтер є обов'язковим також для внутрішнього аудитора;
- застосування інтелекту на практиці: при проведенні перевірки внутрішній аудитор має виявити проблеми, які мають місце в господарській діяльності, та розробити пропозиції щодо їх уникнення, а також покращення господарської діяльності, що не можливо без творчого підходу до роботи.

– професійна мобільність – зміна специфіки діяльності внутрішнього аудитора від підтвердження звітності до управління ризиками.

Щодо конкретних кваліфікаційних вимог, то їх підприємство визначає самостійно, враховуючи ступінь складності діяльності підприємства та завдань, які передбачається ставити до працівників служби внутрішнього аудиту.

– етичний рівень внутрішнього аудитора дає змогу зрозуміти наскільки даний працівник може дотримуватись професійної етики та взаємодіяти в колективі.

Немає сумніву в тому, що працівники служби внутрішнього аудиту повинні бути високої кваліфікації, оскільки ефективність їхньої роботи визначається ступенем ефективності роботи підприємства.

Так як в літературі не визначено вимог до кваліфікації внутрішніх аудиторів, ми вважаємо при вирішенні даного питання слід взяти до уваги кваліфікаційні вимоги до аудиторів та бухгалтерів, які проаналізовано в табл. 2.

Етичні вимоги до внутрішніх аудиторів відображають бажаний результат дещо перетинаються з принципами роботи служби внутрішнього аудиту. В результаті аналізу праць вітчизняних вчених, нами виявлено, що деякі з них виділяють принципи внутрішнього аудиту, а не внутрішніх аудиторів. Ми вважаємо, що даний підхід є неправильним тому, що внутрішній аудит є системою здійснення перевірок незалежним органом. Так як такий контроль здійснюють суб'єкти внутрішнього аудиту, а саме служба внутрішнього аудиту в особі внутрішніх аудиторів, то слід виділяти принципи діяльності внутрішніх аудиторів.

Здійснивши систематизацію праць вчених, які визначають принципи внутрішнього аудиту [1, 5, 6], нами виділено наступні принципи діяльності внутрішніх аудиторів:

- незалежності – відсутність впливу на думку аудитора (даний принцип виходить з відокремленості служби внутрішнього аудиту від інших структурних підрозділів), що надає можливість внутрішньому аудиторю надати об'єктивний висновок щодо діяльності підприємства;
- чесності – надання внутрішнім аудитором достовірної інформації щодо фінансової звітності. Даний принцип зобов'язує аудитора виконувати свої обов'язки сумлінно та не викривлювати одержану інформацію;
- об'єктивності – забезпечує неупередженість аудитора в ході здійснення перевірки, тобто аудитор не повинен бути зацікавлений у результатах перевірки;
- компетентності – внутрішній аудитор повинен мати достатній рівень знань з організації і методики проведення аудиту та складання висновків про проведену перевірку з метою надання доступної для розуміння керівників інформації для прийняття рішень;
- конфіденційності – полягає у збереженні аудитором комерційної таємниці підприємства. Даний принцип вимагає від внутрішнього аудитора не розголошувати та не використовувати інформацію, яка складає комерційну таємницю підприємства у власних цілях;
- професійної компетентності – основним проявом професійної некомпетентності є відношення внутрішнього аудитора до особи, діяльність якої він перевіряє, як до винної.

Найважливішою вимогою є те, що внутрішній аудитор повинен знати стільки ж або навіть на порядок більше як працівник, якого він перевіряє.

Разом з тим, одним з важливих явищ внутрішнього аудитора є професійний скептицизм та самостійність мислення, які полягають в тому, що внутрішній аудитор не довіряє різним твердженням, а намагається знайти їм підтвердження, самостійно доходить до суті справи, покладаючись на реальні факти.

До інших принципів, якими повинен керуватись внутрішній аудитор, належать:

– ретельності – внутрішній аудитор повинен виконувати свої обов'язки таким чином, щоб після здійсненої ним перевірки в господарській діяльності підприємства не залишалось більше помилок;

– відповідальності – внутрішній аудитор повинен нести відповідальність за результати проведеної перевірки та наданий висновок;

– соціальної спрямованості – в основі діяльності внутрішнього аудитора є не лише збереження майна власників та виявлення законних способів його примноження, а й скерування діяльності підприємства з метою забезпечення соціального захисту населення.

Окрім того, внутрішній аудитор повинен володіти наступними навичками, які необхідні при роботі з людьми:

а) вміння бути акуратним в оцінках та висловлюваннях;

б) вміння “слухати” та “чути” осіб, діяльність яких перевіряється, та сприймати їхню точку зору (навіть якщо вона відрізняється від думки аудитора);

в) вміння відноситись до особи, чия діяльність перевіряється, виключно з професійних позицій (не враховуючи особисте відношення до людини);

г) вміння чітко висловлювати думки та відстоювати власну точку зору.

Дані принципи є основою професійної етики внутрішнього аудитора, дотримання яких забезпечує нормальне функціонування служби внутрішнього аудиту.

Кваліфікаційні вимоги до працівників служби внутрішнього аудиту повинні бути закріплені відповідним внутрішнім стандартом, що надає можливість:

– визначити конкретні вимоги до потенційного працівника служби внутрішнього аудиту;

– вивити реальний рівень знань та можливостей їх застосування на практиці;

– виявити фізичні та психологічні здібності особи працювати в колективі та на посаді внутрішнього аудитора зокрема.

В міжнародних стандартах внутрішнього аудиту [3] визначено основні вимоги до внутрішніх аудиторів для того, щоб гарантувати належний професіоналізм, серед яких:

– ретельно обдумувати обсяг роботи, необхідний для досягнення цілей аудиторського завдання;

– вимагати розуміння складності та важливості об'єктів аудиторських завдань;

– розуміти ефективність управління ризиками, внутрішнього контролю та корпоративного управління;

– оцінювати ймовірність виявлення здійснених помилок та випадків недотримання нормативно-правових актів і діючих на підприємстві процедур;

– враховувати можливість застосування комп'ютеризованих методів аудиту та інших способів аналізу даних.

Поряд з визначенням етично-кваліфікаційних вимог до внутрішніх аудиторів, слід зазначити, що однією з вимог до внутрішніх аудиторів є постійний розвиток та навчання, що:

1) досягається само собою, оскільки аудитору весь час доводиться переключатись з одного об'єкту на інший;

2) для аудиторів необхідно проводити тренінги як на професійну (аудиторську) тематику, так і на розвиток власних навиків (комунікативних, презентаційних, управління проектами);

3) аудиторів повинні проходити професійне навчання та здавати іспити на рівень CIA (сертифікований

внутрішній аудитор), який підтримується Інститутом внутрішніх аудиторів.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

В результаті проведеного дослідження етично-кваліфікаційних вимог до внутрішніх аудиторів, встановлено, що в Україні немає системи підбору кадрів для внутрішнього аудиту. Причиною цього є відсутність розроблених рекомендацій для підбору кадрів для внутрішнього аудиту. Користуючись світовим досвідом, вважаємо за необхідне здійснювати сертифікацію внутрішніх аудиторів на практиці, що дозволить підвищити рейтинг професійних внутрішніх аудиторів. Для підвищення ефективності здійснення внутрішнього аудиту вважаємо, що внутрішній аудитор повинен:

– відповідати кваліфікаційним характеристикам, визначених Інститутом внутрішніх аудиторів;

– мати економічне мислення, знати інформаційні технології, вміти застосовувати інтелект на практиці та володіти такою рисою як професійна мобільність;

– керуватися наступними принципами при здійсненні своєї діяльності: незалежності, чесності, об'єктивності, компетентності, конфіденційності, професійної компетентності, ретельності, відповідальності, соціальної спрямованості, які допомагають зробити діяльність внутрішніх аудиторів ефективнішими;

– володіти наступними навичками: вміння бути акуратним в оцінках та висловлюваннях, вміння сприймати точку зору осіб, діяльність яких перевіряється, вміння відноситись до осіб, діяльність яких перевіряється з професійних позицій, вміння висловлювати власні думки та відстоювати власну точку зору.

Список використаної літератури:

1. Аудит: [учеб. пособ.] / Под ред. П.Н. Майданевича, Е.И. Волошиной. – Симферополь: ЧП “Предприятие Феникс”, 2008. – 700 с. 2. *Крюкова Ю.Г.* Организационно-экономический механизм формирования системы аудиторского финансового контроля на предприятиях: автореф. дис... на соискание науч. степени канд. экон. наук: 08.00.10 “Финансы, денежное обращение и кредит”, 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / Ю.Г. Крюкова. – Москва, 2009. – 24 с. 3. Международные профессиональные стандарты внутреннего аудита: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.iaa-ru.ru/inner_auditor/standard/ 4. *Мочерний С.В.* Основы экономических знаний / С.В. Мочерний. – К.:Феміна, 1995. – 352 с. 5. *Рудницький В.С.* Внутрішній аудит: методологія, організація: [монограф.] / В.С. Рудницький. – Тернопіль: “Економічна думка”, 2000. – 106 с. 6. *Сонин А.М.* Внутренний аудит: современный подход / А.М. Сонин. – М.: Финансы и статистика, 2007. – 64 с. 7. *Сухарева Л.А.* Внутренний аудит международного департамента банка: методология, организация и методика: [монография] / Л.А. Сухарева, Е.Б. Ретюнских. – Донецк: ДонГУЭТ, 2005. – 196 с. 8. *Чижевська Л.В.* Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку: [монограф.] / Л.В. Чижевська. – Монографія, ЖДТУ, 2007. – 528 с. 9. CIA: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://edu.gaap.ru/certifications/CIA/>

ФІЛОЗОП О.В. – здобувач кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

– питання організації і методики внутрішнього аудиту